

Peres Zsuzsanna¹

A dohányzás büntetése a Mohács utáni Magyarországon és Erdélyben

A dohányzással összefüggésben valamennyi európai országban találunk szabályokat, nemcsak napjainkból, hanem régről is. A dohányzás szabályozástörténetének kezdetei nagyjából azokra az időkre nyúlnak vissza, amikor az Újvilágból hazakerkező tengerészek a dohányt magukkal hozták az amerikai kontinensről.² A dohány élvezésének három módja, a felszippantás, azaz tubákozás, a füstölés és a rágas vagy bagózás igen hamar elterjedt, annak ellenére, hogy az európai országok többsége az élvezeti célú füstölést tiltotta, bár a dohány gyógyhatását elismerte, ezért a tubákozást engedte.³ A dohány termesztése Spanyolországban indult meg 1558-ban, és onnan terjedt el Európa többi országába, kereskedelmi forgalomba kerülése viszont a 17. század elejénél nem régebbi.⁴ Míg a dohányzással manapság elsősorban az orvosi szakirodalom foglalkozik, felhívva a figyelmet a dohányzás káros voltára, a függőségre, amelyet kezelni lehet, és a leszokás módszereire, továbbá a pénzügyi jog területén a dohányjövedékkel összefüggésben léteznek jogszabályok, addig a régi szabályozás két másik irányból közelített

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: peres.zsuzsanna@uni-nke.hu.

² A füstölés, illetve a pipázás szokása jóval megelőzte a dohány Európába kerülését. Már az ókori rómaiak is hódoltak eme barbár szokásnak, igaz, nem dohányt, hanem egyéb illatos növényeket füstöltek el. A dohány mint növény azonban az amerikai kontinens felfedezését követően terjedt el Európában. Remethey Fülepp Dezső: *A nagy szenvedély. A dohányzás története*. Kalocsa, szerzői kiadás, 1937. 11, 13; illetve a dohányzás történetéről lásd még Maureen O'Doherty: The price of a soul: At what cost can the tobacco issue be resolved? *Journal of Health Care Law & Policy*, 2. (1998–1999), 1. [v]–[xiv]; és Tusnádi Élthes Gyula: *A rendőri és a jövedéki büntetőjog. Az ezeréves magyar kihágási jog története és mai állapota*. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1935. 266–267.

³ A pipázás szokása korábban jelent meg, már a 18. század elején általános volt, míg a cigaretta valamivel később, a napóleoni háborúk idején indult hódító útjára, ugyancsak spanyol területről, ahol a dohányleveleket úgynevezett papelitóba, vékony papírba csomagolták. Fernand Braudel: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái*. Budapest, Gondolat, 1985. 267.

⁴ Braudel (1985): i. m.; illetve Takács Lajos: *A dohánytermesztés Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1964. 407–408.

a dohányzáshoz, a dohánykereskedelem monopóliuma, valamint a dohányzás közrendészeti szabályozása felől.⁵

A dohányzás szokása még a szépirodalmi szerzőket is megihlette, hogy csak kettőt említsünk a híresebbek közül, Oscar Wilde a dohányzást férfiúi elfoglaltságnak tartotta, míg J. R. R. Tolkien oldalakon keresztül ecsetelte *A gyűrűk ura* című művében a jó minőségű lápatoroki dohányt, amely által a hobbitok hódoltak a napszakoknak megfelelő étkezés mellett legkedvesebb időtöltésüknek, a pipázásnak.⁶

Jogtörténészhez méltó módon a közrendészeti szabályok irányából megközelítve a témát, a dohányzás közigazgatási, rendészeti szabályozásának történetéről írt rövid, korántsem teljeskörűen feldolgozott forrásanyagon alapuló tanulmánnyal szeretnék professzor úr előtt, a 80. életévének betöltése alkalmából tisztelni.

Magyarországon és Erdélyben a dohányzás szokása a 16. század második felében terjedt el. Erdély lakosságát a törökök ismertették meg a dohányzással, míg Magyarországra az itt állomásozó spanyol zsoldos katonák hozták be a dohánytermékeket.⁷ Dohány szavunk is a török „duhan”-ból származik, míg a hivatalos nyelvként latint használó Magyarországon a dohányzás *fumigatio tabacae* néven fordul elő a forrásokban, de olykor a pipa, pipázás kifejezés is szerepel.⁸ A dohánytermesztést Erdélyben kezdték el, elterjedté

⁵ A dohánymonopólium kérdéskörét jelen tanulmány nem érinti. A magyarországi dohánymonopólium történetét legrészletesebben Kohút Sára történész dolgozta fel *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon* című PhD-dolgozatában (kézirat, Debrecen, 2015), illetve foglalkozott vele Képes György: A magyar dohánypiaci szabályozás története az osztrák–magyar kiegyezés fényében. *Acta Universitatis Szegediensis: Forum Acta Iuridica et Politica*, 9. (2019), 1. 57–84.

⁶ Oscar Wilde: *Bunbury – avagy jó, ha szilárd az ember*. Ford. Mikes Lajos. Budapest, Lampel, [1907] 2012. Hatodik jelenet; a *Dorian Gray arcképe* című regényében pedig a tökéletes élvezet tökéletes példájának nevezi a cigarettát. Oscar Wilde: *Dorian Gray arcképe* (ford. Kosztolányi Dezső, Budapest, Genius, 1922). Továbbá: J. R. R. Tolkien: *A gyűrűk ura. A gyűrű szövetsége*. Ford. Göncz Árpád. Budapest, Európa, 2001. I. 16, 24–26.

⁷ Képes (2019): i. m. 58; Radvánszky Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Budapest, Hornyánszky, 1896. I. 392–393.

⁸ A teljesség igénye nélkül néhány példa az elnevezésre a törvény- és helyhatósági szabályok gyűjteményéből, a Corpus Statutorumból: „Tristia testantur exempla et id, quod ob incautelam pipariorum saepe saepius periculosissima etiam incendia exoriri [...]” Jász-kun kerületi statutum, 1765. In Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis-Tibiscanorum*. Budapest, MTA, 1890. II. kötet II. rész 52–53; „Fumigatio tabacae interdicitur omni modo [...]” Bihar megye statutuma, 1711. „Si quidem ex fumigatione tabacae magna incendia orirentur...” Békés megye statutuma, 1739. In Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Trans-Tibiscanorum*. Budapest, MTA, 1892. III. 265, 344; „Et quia ex fumigatione tabacae vulgo, pipázás [...]” Veszprém megyei statutum, 1750. In Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.):

a Rákóczi-szabadságharcot követően vált, ám a dohány árusítására és a dohányzásra vonatkozó tiltó rendelkezések miatt a termesztés nem tudott egészen a 19/20. századig ipari méreteket öltetni.⁹

Ami a dohányzás szabályozását illeti, a fennmaradt forrásokból egyértelműen kiderül, hogy úgy a Magyar Királyság területén, mint Erdélyben, többnyire tiltották, illetve ha nem is tiltották kifejezetten, de korlátozták, és a dohányzókat bírság fizetésére kötelezték. Ennek nem annyira közegészségügyi, mint inkább közbiztonsági okai voltak. Több forrás is kifejezetten utal arra a dohányzás megtiltásakor, hogy a dohányzás következményeként súlyos tűzvészek szoktak támadni, azaz a dohányzás sokszor a tűzvész okozásának előszobája volt, különösképpen akkor, ha az emberi mulasztással vagy gondatlansággal párosult.¹⁰ Ahol kifejezetten tiltották a dohányzás minden formáját mint magatartást, és bírságfizetésre kötelezték a dohányzókat akkor is, ha az nem volt közveszélyt okozó, a bírságolásnak a közveszély feltételezése szolgált alapul, tehát akkor is büntetendő volt a magatartás, ha a közveszély nem következik be, azaz nem tör ki tűzvész. Amikor a dohányzás tilalmáról és a dohányzásért járó bírságfizetésről beszélünk, az erről szóló szabályokat csak kontextusukban, a többi, tűzvész megelőzésére tett közigazgatási, tűzrendészeti jellegű intézkedéssel együtt vizsgálhatjuk. Egyébként ugyancsak ezzel magyarázható az is, hogy csak a pipázás és a füstölés volt tiltva, a burnót vagy tubákozás minden további nélkül lehetséges volt, és ebben a férfiak mellett a nők is élen jártak, bízva annak agyserkentő voltában.¹¹ Mivel a tűzvész, tekintettel a könnyen éghető anyagból épített környezetre, igen fenyegető veszélyt jelentett már a kezdetektől fogva, a szabályozás gyökerei egészen a patrimoniális

Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Trans Danubiarum. Budapest, MTA, 1902. V. kötet I. rész, 578; illetve Takáts Sándor: A dohány elterjedése s az első dohánymonopólium hazánkban. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 5. (1898), 2. 52.

⁹ Kohút (2015): i. m. 57; illetve Vajkai Zsófia: Régi magyar dohányfajták és termesztésük. (Juhász Árpád emlékanyag a Magyar Mezőgazdasági Múzeum adattárában). In Takács Imre (szerk.): *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975–1977.* Budapest, 1978. 119–120.

¹⁰ A teljesség igénye nélkül, néhány példa a *Corpus Statutorum*ból: „Ex quo ex olla fumigatoria quam plurima incendia et damna intervenire soleant...” Szabolcs megye statútuma. 1728. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 317; „Mivelhogy sokféle veszedelmes gyuladások és közjónak kárával, és sokaknak utolsó romlásával a haszontalan gonosz és gondtalan emberek által történni tapasztaltattak [...]” Bihar megye statútuma, 1781. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 420; „Sok károk tapasztaltattanak sok helyeken a dohányzás miánn esett égések miatt [...]” Udvarhelyszék constitutiói. 1727. In Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et constitutiones municipiorum Transylvaniae ab antiquissimis temporibus usque ad finem seculi XVIII.* Budapest, MTA, 1885. I. 133; „Cum incendia ex fumigatione tabaccae complura oriuntur [...]” Liptó megye statútuma. 1712. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis-Danubianorum.* Budapest, MTA, 1896. IV. kötet. I. rész, 608.

¹¹ Braudel (1985): i. m. 267.

királyság időszakáig, Szent István törvényeiig nyúlnak vissza.¹² Igaz, a törvényi szabályozás többnyire a szándékos gyújtogatás eseteivel foglalkozott.¹³ A szándékos, nyilvános gyújtogatás elkövetőit, mint a legsúlyosabb bűncselekmények egyikének megvalósítóit, az úgynevezett *malefactores publici*, azaz a nyilvános és közönséges gonosztevők vagy más néven latrok között tartották számon, és tetüket halálbüntetéssel sújtották.¹⁴

¹² A tűz őrzése rendkívül fontos tevékenységnek számított. Szent István II. dekrétumának 8. articulusa felmentést adott a vasárnapi templomba járás kötelezettsége alól azoknak, akik a tüzet őrzik. A II. dekrétum 30. articulusa pedig a károk helyreállítására és jóvátétel fizetésére kötelezte azokat, akik más épületeit ellenséges szándékkal elhamvasztják. Forrás: Lederer Emma (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához, I. 1000-től 1526-ig*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964. 20, 23.

¹³ Hazai törvényeink közül az 1462:II., az 1492:CVII., az 1495:IV., illetve a Hármaskönyv I. Rész, 14. cím is rendelkezett a szándékos, csoportosan elkövetett vagy nyilvános gyújtogatásról. A Mohács utáni időszakban az 1723:XI. és CIX. törvénycikkek, illetve az 1840:IX. törvénycikk foglalkozott a gyújtogatással. A nyilvános gyújtogatás a 18. századig hűtlenségnek számított, ezért fő- és jószágvesztéssel büntették, míg a szándékos, de nem nyilvános gyújtogatás egyéb eseteit is főbenjáró büntetéssel sújtották. A 18. században már, ha a gyújtogatás nem szándékosan történt, és enyhítő körülmények is fennálltak, akkor a bíró saját belátása szerint, az eset körülményeire tekintettel enyhíthette a büntetést. A nem nemesekre alkalmazott Praxis Criminalis 83. articulusa a nyilvános gyújtogatókat elevenen elégetésre ítélte, de a magángyújtogatókat is (*incendiarii privati*) – akik a tetüket szándékosan, alattomban, de nem csoportosan követték el – halállal rendelte büntetni. Lásd erről részletesen Bodo Matthias: *Jurisprudentia Criminalis secundum Praxim & Constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Pars. II. Art. LXXXI. De Incendiariis. XIII. §., Pozsony, Landerer, 1751. 275–276. A Praxis Criminalis 83. szakaszát magyar fordításban közli Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000. 211.

¹⁴ A nyilvános gyújtogatókat több statútum is a közönséges gonosztevők közé sorolja, akiket a megyei előjárónak, úgymint az alispánnak és szolgabírárnak, illetve a földesúrnak is a birtokán kötelessége volt elfogni és üldözni, valamint megbüntetni, büntetés terhe mellett. A gyújtogatók mellett ilyen gonosztevők voltak még a tolvajok, prédálók, házasságtörők, gyilkosok, hitszegők, szüzek és nők megerőszakolói, a vérfertőzők, a lélekmondással káromkodók és egyéb istenkáromlók. „Communi totius universitatis dominorum nobilium consensu et voluntate conclusum et decretum est: contra universos fures, praedones, incendiarios, adulteros, fidefragos, in animam dicentes et blasphemantes et alios publicos malefactores, contra quos conqueruntur, dominus vicecomes cum sibi adiunctis iudicium exire possit, et tam nobiles, quam etiam ignobiles iure mediante secundum demerita ipsorum puniri possit et valeat.” Torna megye statútumai, 1617, 1611. Kolosvári–Óvári (1890): i. m. 70, 81–82. „Noha megérthetni fellebb is, de pro ulteriori quoque intimatione et iterata informatione, az gonosztevőkön minden ember értsen égetőket, lopókat, orgazdákat, pajkosokat, útállókat, mezőn és erdőn lappangó tolvajokat, latrokat, dúlókat, fosztókat, foszorkányokat, öldöklőket, gyilkosokat, háztörőket, ördögösöket és egyéb czégyéres halálos vétekben élő személyeket, ez félekét pedig az faluk s városok is, ő köztük juxta leges regni megbüntettessenek, s mind azokat, kik in flagranti crimine kézben akadnak, non obstante hoc juri municipali nostro.” Ung megyei statútumok, 1637. Kolosvári–Óvári (1890): i. m. 165–171. A falvak felgyújtóit akkor is le lehetett tartóztatni, ha azok történetesen nemesek voltak, ahogyan erről a Hármaskönyv. I. rész. 9. cím is rendelkezik. Ezt a statútumok is megerősítik: „Hogy az felül előszámlált gonosztevőknek, orvoknak, tolvajoknak, dúlóknak, fosztóknak, ördögösöknak,

Ami a dohányzás szabályozásának szintjeit illeti, az eltérő képet mutat a Magyar Királyság és Erdély területén. Míg Erdélyben a dohányzás tilalmának szabályozását, csakúgy mint a szándékos gyújtogatását, törvényi szintre terelték,¹⁵ a Magyar Királyság területén csak a szándékos gyújtogatás szabályozását találjuk meg törvényekben, a dohányzás szabályozása a törvény- és helyhatóságokra, azaz a vármegyékre, a kerületekre és a városokra maradt. Így a részletszabályokat a Magyar Királyságban és Erdélyben is a statútumokban találjuk meg, a többi közrendészeti jellegű szabályozással együtt, azzal a különbséggel, hogy Erdélyben a statútumok visszautalnak azokra a törvényekre, amelyekkel összhangban alkották őket, és ez a szabályozást valamelyest egységesebb mederbe tereli.

A statútumokból a dohányzás szabályozásával összefüggésben a következő szabályok rajzolódnak ki:

1. A dohányzás mint bűncselekmény tárgya a közbiztonság védelme és a közveszély (tűzkár) bekövetkeztének elhárítása volt. Mivel büntetése általában vagyoni büntetés volt – beleértve a magatartás tanúsításáért kiszabott bírságot és a tűzkár keletkezése esetében létrejött kártérítési kötelezettséget –, illetve olykor nem nemesek esetében testi fenytés, és a megyei elöljáróknak, alispánnak, szolgabírárnak hivatalból kötelessége volt a dohányzók és pipázók üldözése és megbüntetése, a dohányzás a közbűncselekmények között a kisebb súlyú, polgári-politikai bűncselekmények közé volt besorolható, amelyek esetében úgynevezett magistratualis keresetnek, vagy más néven „tishti fenytító pernek” volt helye.¹⁶
2. A dohányzás aktív magatartással megvalósítható bűncselekménynek számított, amely nem volt eredményhez kötve. A dohányzást akkor is büntették, ha az nem okozott tűzvészt. Csak szándékosan lehetett megvalósítani a dohány füstölésével (*fumigatio tabacae*), illetve a pipázással, továbbá egyes statútumok a dohányzás mellett a dohányáru forgalomba

paráznáknak, gyilkosoknak, égetőknek és egyéb gonosz életű embereknek, kik városokban, falukban, erdőkben s mezőkben, utakon, egyéb helyeken is, akárhol találtathatnának és kárt tennének, mind paraszt és nemes instantiájokra, megfogásokra kimenjenek, ha senki nem hina is, megfoghassák, fogathassák és pro infligenda poena, a jure statuenda ez vármegye első törvény székiben avagy gyűlésében, ... büntetethessenek.” Ung megye statútuma, 1637. Kolosvári–Óvári (1890): i. m. 165. A gonosztevőkön belül Bodó Mátyás már különbséget tesz, nyilvános gonosztevőknek nevezi a nyilvános gyújtogatókat, az orv- és bérnyilkosokat, a prédálókat vagy dúlókat és a rablókat, míg „magán” gonosztevőknek (*malefactor privatus*) nevezi a magángyújtogatókat, a házasságtörőket, bigámistákat és a tolvajokat. Lásd Bodo (1751): i. m. 16.

¹⁵ Erdélyben 1670-ben a gyulafehérvári, 1683-ban a segesvári, 1686-ban a fejérvári, 1689-ben ismét a segesvári országgyűlés rendelkezik a dohány behozatalának tilalmáról és bírságolásáról, illetve a dohányzás bírságolásáról. Lásd erről részletesebben Szilágyi Sándor: *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. Budapest, MTA, XVIII. és XX. kötet, 1895, 1897, idézi Kohút (2015): i. m. 57.

¹⁶ Béli (2000): i. m. 155.

hozatalát is büntetéssel sújtották.¹⁷ Bizonyos statútumok nem általában véve a dohányzást sújtották büntetéssel, hanem csak a bizonyos helyeken (éghető anyagok közelében) és időben való füstölést, amely által megnövekedhetett a tűzveszély keletkezésének veszélye.¹⁸

3. A bűncselekményt bárki megvalósíthatta, a statútumok nem tesznek különbséget nők és férfiak között, ám a pipával többnyire férfiak éltek, ezért inkább őket büntették, míg a nők megmaradtak a tubákozás szintjén.¹⁹ A rendi társadalom sajátosságainak megfelelően a statútumok differenciáltak aszerint, hogy az elkövető nemes vagy nem nemes, illetve városi polgár volt.²⁰ Némely statútum külön szabályokat tartalmazott a szolgákra, cselédekre, concivisekre és redemptusokra, illetve a cigányokra vonatkozóan.²¹ Általában a törvényes kort betöltött dohányzókat

¹⁷ „A dohányszívás, árulás severe interdicáltatik. Hasonlóképpen az pipáknak, pipa száraznak árulása. Valaki vagy házánál, vagy boltjában tartja, árulja, szívja, rajta kaptván a dohányja megégettetik, s másképpen is megbüntetik. A kinek most olyan jószága az városban vagyon, tizenötöd nap alatt kivigye. Mely végzés hogy állandóbb legyen, mind a piacon meg kell hirdettetni.” Debrecen város statútuma, 1683. 1697-ben még ennél is tovább megy a város, ugyanis nyakvassal rendeli büntetni azokat, akiknél egyáltalán pipát találnak. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 688, 701.

¹⁸ „Valaki, utcán, udvaron, istállóban, vagy más akárminemű épületben a házon kívül dohányozni találta, elsőben fizet fél forintot, másodszor és valahányszor azután tapasztaltatik, a tks. nemes vármegye kegyes rendelése szerint 50 pálcza *üttetik* el rajta minden irgalom nélkül.” Szentes város statútuma, 1763. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 777–778. „[...] a falusi bírák ideje korán magok falujukban kihirdessék sub poena infra specificata, és megparantsolják a modo in posterum senki dohányozni kár tévő helyeken ne merészellen uttzán, csürkertekben, udvarokon [...]” Udvarhelyszék constitutioi, 1727. Kolosvári–Óvári (1885): i. m. 133–134. „Illyen nagy szárazságnak idején a pipával való dohányozás mind a falukban, mind a buza-szérükön sub poena f. 12. prohibeáltatik, minden háznál pedig hordó és kád vizek légyenek.” Kraszna megye statútuma, 1719. Uo. 368–369. „[...] az dohányzás nem csk udvarokon, hanem még szekéren is, hordás, kazalrakás, nyomtatás és más efféle munkáknak alkalmatosságával keményen tiltatik [...]” Komárom megyei statútum, 1794. Kolosvári–Óvári (1902): i. m. 700.

¹⁹ Jean Nicot, akiről a dohány a nevét kapta, 1560-ban Medici Katalinnak küldött tubákat, migrén elleni orvosság gyanánt. Később a cigaretta megjelenését követően terjed el a dohányzás a nők körében. Braudel (1985): i. m. 266–267. Özv. báró Viczay Jánosné Héderváry Katalin vagyonáról készült inventáriumban maradt fenn a leírás „egy csont tobáknak való pixlist”-ről 1681-ből. Radvánszky (1879): i. m. 364.

²⁰ Apor Péter a *Metamorphosis Transylvanie* című munkájában nosztalgiával írja még, hogy 1687 előtt Erdély emberséges ország volt, „nem szíja vala akkor más sem az portubákat, sem az füsttubákat [...] hanem kocsis, lovász, darabant, azok is ritkán, hanem az hajdúk és az fejedelem németjei s pecér s afféle.” Később viszont a dohányzás a nemesek körében is igen elterjedt. Apor Péter: *Metamorphosis Transylvanie*. Budapest, Szépirodalmi, 1987. 53. Debrecenben, ha valamely mesterembert értek dohányzáson, a céhből is kizárták. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 722.

²¹ Szabolcs vármegye például a „paraszt ember”, azaz nem nemesek számára általában megtiltja a dohányzást. „A dohányszívás a paraszt embertől interdicáltatik.” Szabolcs megyei statútum, 1669. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 154–155. 1772-ben ugyanez a vármegye a cigányokat sújtja

büntették, bár a gyűjtogatás, illetve tűzgyújtás esetében szigorúbb szabályok érvényesültek, hiszen már a gyűjtogatással fenyegetőt is meg lehetett büntetlenül ölni, sőt akadt olyan vármegye is, ahol a törvényes kort be nem töltött gyűjtogatót is büntetni rendelték.²² Hogy megkönnyítsék a dohányzók felderítését, volt olyan megye, ahol előre összeírták a dohányzókat, hogy megfelelő adót vethessenek ki rájuk. Ennek oka az volt, hogy nem győzték a dohányosokat bírságotolni, és a bírságnak semmilyen visszatartó ereje nem lévén, inkább általános adófizetési kötelezettséget állapítottak meg a dohányosokra.²³

4. A dohányzás büntetése többnyire rendi állás szerint differenciált mértékű bírságfizetési kötelezettség volt (*mulcta*), továbbá a dohányáru elkobzása és elégetése, illetve nem nemesek esetében előfordult az is, hogy pálcabüntetést szabtak ki.²⁴ A büntetés mértékéből arra következtethetünk, hogy célja nem annyira a represszió, mint inkább a prevenció volt, hogy ezzel is nagyobb gondosságra nevelje a dohányzókat. Ráadásul a tűzvész alkalmával keletkező károkat is általában a vármegyének vagy városnak kellett állnia, ha a gyűjtogató kilétére nem derült fény, ezért a dohányzásért kiszabott bírság, csakúgy mint a fizetendő adó, a megyei, városi pénztárba folyt be.²⁵
5. Mivel a dohányzás közrendészeti jellegű szabályozás alá tartozott, a dohányzók büntetése a közigazgatási és igazságszolgáltatási feladatokat

dohányzás miatt külön a bírságfizetéssel. Szabolcs megyei statutum, 1772. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 290. Concivisek alatt azokat a városi polgársággal bíró személyeket értették, akik már több mint egy éve a város lakói voltak, tulajdonnal bírtak, és házasságra léptek. Kassa város statútuma, 1703. Kolosvári–Óvári (1890): i. m. 348. Redemptusok pedig a jász-kun kerületek olyan lakói voltak, akik az elzalogosított területek 1745-ös visszaváltásakor már a kerületben éltek, és a visszaváltás 500 000 forintos költségéhez hozzájárultak. Jász-kun kerületek statútuma, 1799. Uo. 60.

²² „Majd elfelejthetetlen kár következett s következik a természettel ellenkező sok gyűjtogatás miatt, azért akár legitima aetast el-ért, akár illegitima aetatis *légyenek, valaki meg-látja, hogy erdőt*, avarat meggyújtott, vagy valami megtermő fát le irtott, s leirt, fogja-meg, ha bír véllé, vigye Bíró kezében, a bíró pedig V. Ispány uram kezéhez, ha pedig véllé nem bír, mondja-meg a bírónak a bíró v. ispány uramnak sub poena fl. 40.” Kraszna megye statútuma, 1716. Kolosvári–Óvári (1885): i. m. 356. A gyűjtogatással fenyegető megöléséről lásd Hármaskönyv III. rész, 23. cím. 1. §.

²³ Lásd például Pozsony megye statútumát 1747-ből. Kolosvári–Óvári (1896): i. m. 833.

²⁴ A bírság mértéke a statútumokban megállapítottakhoz igazodott, és vármegyénként, városonként eltért. Általánosan előforduló jelenség volt, hogy a nemesekre több bírságot szabtak ki, mint a nem nemesekre. A bírság mértéke lehetett 1, 3, 6, 12 forint, illetve 12, 24, sőt például Szentes városában a visszaeső dohányosokra akár 50 pálcát is kiszabhattak büntetésként. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 777–778.

²⁵ Szabolcs megyében a dohányzásért beszedendő 1 magyar forint bírságot a vármegye pénztárába kellett befizetni, és annak közhasznára kellett fordítani. Szabolcs megye statútuma, 1701. Kolosvári–Óvári (1892): i. m. 238.

egyaránt ellátó megyei és városi közegek kötelezettsége volt, úgymint megyében az alispáné, járásokban (*processus*) a szolgabíráké, földesúri birtokon az úré, városokban pedig a városi előljáróé, akik a rajtakapott elkövetőket büntethették meg.²⁶

A dohányzásra vonatkozó törvény- és helyhatósági rendeletek jól illeszkedtek a többi, tűzrendészettel és közbiztonsággal foglalkozó szabály közé. A dohányzás tiltása mellett ugyanis általános tűzgyújtási tilalmat rendeltek el az év meghatározott időszakaiban. Egyes vármegyék és városok előírták továbbá az éjjeli és nappali őrködést, szabályozták a harangok félreverésének lehetséges okait. A tűzvétség megelőzése miatt kötelességévé tették a szolgabíráknak és esküdteknek, hogy a helységben található kéményeket és a tűzhelyek tisztán tartását bírságfizetés terhe mellett rendszeresen ellenőrizték, előírták, hogy a házak elé, ajtók mellé a lakosok vízzel töltött hordókat helyezzenek ki, illetve általában előírás volt az, hogy tűzvétség esetén minden lakosnak kötelessége az oltásban és a károk helyreállításában közreműködni. Egyes statútumok előírták azt is, hogy az éghető nádtetőket a tulajdonosok lehetőség szerint zsindelyre vagy kevésbé éghető tetőre cseréltessék.

Az ilyen közrendészeti jellegű szabályok megszegését célzó magatartások, a közveszély okozásának módozatai lettek azok, amelyek később, a 19. század második felében a kihágási büntetőtörvény egyes tényállásait adták, egységes, állami szabályozás szintjére emelve az addig létező kazuisztikus közigazgatási-büntetőjogi jellegű törvény- és helyhatósági szabályokat. Igaz, mire a kihágások kodifikációja megtörtént, a dohányzást már nem tekintették büntetendő cselekménynek többé.

²⁶ E tekintetben a statútumok egyedi, az adott helységre vonatkozó, eltérő szabályokat állapítottak meg. Ha teljes képet akarunk kapni, valamennyi, a dohányzás büntetéséről szóló statútumot át kell tekinteni. Példaként, a teljesség igénye nélkül Szabolcs megyében a vármegyei tisztek, falvakban a falubíró, Bihar és Trencsén megyében a járási szolgabíró, nemesek esetében az alispán volt jogosult eljárni, Máramaros megyében a nem nemesek esetében a földesúr, Debrecen városában a vásárbíró a városi tanács tagjaival együtt jogosult a dohányzókat büntetni, a székely székeken a falubíróknak állt jogában bírságotlani, míg a jobbágyokat a földesúrnak. Alsó Fehér megyében a büntetés kiszabása a bíró és esküdtei együttes feladata volt. Vö. Corpus Statutorum, I–V. kötet. Tusnádi Élthés a kihágásokról írt könyvében a dohányzás bírságolásáért és az adók behajtásáért illetékes személynek a szolgabírót jelölte meg. Tusnádi Élthés (1935): i. m. 502.

Irodalomjegyzék

- Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*. Budapest, Szépirodalmi, 1987.
- Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000.
- Bodo Matthias: *Jurisprudentia Criminalis secundum Praxim & Constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Pars. II. Art. LXXXI. De Incendiariis. XIII. §. Pozsony, Landerer, 1751.
- Braudel, Fernand: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái*. Budapest, Gondolat, 1985.
- Képes György: A magyar dohánypiaci szabályozás története az osztrák-magyar kiegyezés fényében. *Acta Universitatis Szegediensis: Forum Acta Iuridica et Politica*, 9. (2019), 1. 57–84.
- Kohút Sára: *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon*. PhD-értekezés. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2015.
- Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et constitutiones municipiorum Transylvaniae ab antiquissimis temporibus usque ad finem seculi XVIII*. I. kötet. Budapest, MTA, 1885.
- Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis-Tibiscanorum*. II. kötet II. rész. Budapest, MTA, 1890.
- Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Trans-Tibiscanorum*. III. kötet. Budapest, MTA, 1892.
- Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Cis-Danubianorum*. IV. kötet. I. rész. Budapest, MTA, 1896.
- Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen (szerk.): *Corpus Statutorum. Statuta et articuli municipiorum Hungariae Trans Danubiarum*. V. kötet I. rész. Budapest, MTA, 1902.
- Lederer Emma (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához, I. 1000-tól 1526-ig*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964.
- O'Doherty, Maureen: Introduction: The price of a soul: At what cost can the tobacco issue be resolved? *Journal of Health Care Law & Policy*, 2. (1998–1999), 1. [v]–[xiv]. Online: <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=jhclp>
- Radvánszky Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. I. kötet. Budapest, Hornyánszky, 1896.
- Remethey Fülepp Dezső: *A nagy szenvedély. A dohányzás története*. Kalocsa, szerzői kiadás, 1937.
- Takács Lajos: *A dohánytermesztés Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1964.
- Takáts Sándor: A dohány elterjedése s az első dohány-monopólium hazánkban. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 5. (1898), 2. 51–78.
- Tolkien, J. R. R.: *A gyűrűk ura, I. A gyűrű szövetsége*. Ford. Göncz Árpád. Budapest, Európa, 2001.
- Tusnádi Élthes Gyula: *A rendőri és a jövedéki büntetőjog. Az ezeréves magyar kihágási jog története és mai állapota*. Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1935.
- Vajkai Zsófia: Régi magyar dohányfajták és termesztésük. (Juhász Árpád emléktárgy a Magyar Mezőgazdasági Múzeum adattárában). In Takács Imre (szerk.): *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975–1977*. Budapest, 1978. 117–133.
- Wilde, Oscar: *Bunbury – avagy jó, ha szilárd az ember*. Ford. Mikes Lajos. Budapest, Lampel, [1907] 2012. Online: <https://mek.oszk.hu/10800/10847/10847.htm>
- Wilde, Oscar: *Dorian Gray arcképe*. Ford. Kosztolányi Dezső. Budapest, Genius, 1922. Online: <https://mek.oszk.hu/06000/06004/06004.pdf>